

Lehen Hezkuntzako curriculumama eta kultura-ondarea

Iñigo Ramirez de Okariz Telleria

«Kultura eta Euskararen Normalizazioa» Gunea, Humanitate eta Hezkuntza Zientzien Fakultatea, Mondragon Unibertsitatea

Artikulu honen helburua zera da, aztertzea Lehen Hezkuntzako curriculumean (6-12 urte) Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera jakintza-arloan kultura-ondareak duen curriculum-tratamendua, Eusko Jaurlaritzak 2007 eta 2010ean kaleratutako dekretuak aintzat hartuz. Curriculumaren iturri soziokulturaletatik abiatuta, eta jakintza-arloaren konpetentzia eta edukietara pasatuz, euskal curriculumean ondareak eta kulturak dituzten tratamendu-ikuspegiak identifikatzen dira. Ikuspuntu soziologikoago batetik, berriz, esandako curriculumetan kultura-ondareari ematen zaizkion espezifikotasunak alderatu nahi ditugu ondoren gela barruan euskal identitate kolektiboari eman nahi zaion tratamenduarekin.

GAKO-HITZAK: Kultura-ondarea · Lehen Hezkuntzako curriculumama · Identitate kolektiboa.

Primary Curriculum and Cultural heritage

This article aims to identify the ways that Cultural Heritage is dealt with within the Primary Curriculum (6-12 years) for Nature and Social Science, as specified by the 2007 and 2010 decrees from the Basque Government. Taking as a starting point the socio-cultural background to this stage of education, we go on to examine the competences and contents covered within it, thus identifying the key points relating both to culture and heritage to be found in the Basque Curriculum. Furthermore, from a more sociological perspective, the ways that cultural heritage is dealt with within the curriculum by the decrees are contrasted, to see how they may affect views of collective identity of the Basque People as approached in the classroom.

KEY WORDS: Cultural heritage · Nature and Social Science · Collective identity.

Jasotze data: 2014-05-05   *Onartze data:* 2014-07-17

1. Sarrera

Etxea izan da historikoki transmisioaren gune garrantzitsuena, baina dagoeneko hemen ditugun gizarte-aldaketen ondorioz, (kultur) transmisioaren ardura hori eskolaren esku laga eta gurasoena larregi hustu da. Izan ere, garai batean gurasoengandik seme-alabenganako irakaskuntza izan da jakituria honen oinarria (Perez, Bilbao, Ezkurdia, 2008); egun, ostera, eskolak kultura baten transmisio-funtzioa bereganatu duen neurrian, hezkuntzaren eta curriculumaren zeregina garrantzitsuagoa bihurtu da euskal kultura, oro har, eta kultura-ondarea, zehazki, transmititzeko. Curriculumean ezinbestean txertatu beharrekoa da gazteak jantzi, kultura baten jabe izan eta komunitate bateko kide sentiaraztea, horrek ahalbidetuko lukeelako kontsumoa modu arduratsuan ulertzea eta sormena ere elikatzea (SORgunea, 2011).

Hala ere, ukatzerik ez dago buruhauste bat gehiago dakarkigutela hezkuntza-curriculum berriek, ez bada hezkuntza-lege berriek, batez ere ingurune soziokulturalak oso erreferente garrantzitsuak bihurtzen direlako hezkuntza-politiketan. Ingurune horien tratamenduek, gure kasuan Euskadiko Autonomia Erkidegoan oinarrituta, giza, politika- eta kultura-eragile askoren aldeko nahiz kontrako iritziak dakartzate. Izan ere, eta urte gutxiren barruan, bi hezkuntza-dekretu izan ditugulako: 2007koa eta, hura aldatuz, 2010ekoa. Bata zein bestea, bi momentu politiko kontrajarrietan oinarrituta, eta, ondorioz, curriculumaren bi ikusmira soziokultural ezberdinekin lotuta. Azken hori, hauteman zitekeen hainbat jakintza-arlotan, Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezagueran gure kasuan, eta kontzeptuetan (kultura, ondarea, kultura-ondarea).

Kultura-ondarea Gizarte Zientzien irakaskuntza-ikasketa prozesuan erreminta indartsua eta eraginkorra izan daitekeela ez da baieztapen berria, eta inork ez du zalantzan jartzen ondare-elementuen erabilerak erraztu egiten duela inguratzen gaituen inguruneaz ditugun galderei modu zuzenean erantzutea, hausnartuz eta ondoren ondorioetara ailegatuz gure ingurune soziala nola eraikitzen den hautematea. Horretarako, Lehen Hezkuntzako irakaskuntza-ikasketarako Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera jakintza-arloa bidelagun ona izan daiteke (Pagés, 1985; Prats, 1996; Bardavio, Iturrate, Bou eta Perez, 1996; Gabardón, 2005; Fontal, 2003; González, 2006).

Artikulu honetan, ezagutu nahi dugu curriculum ofizialak zer adierazten duen kultura-ondarearen adierazpenen nahiz haren irakaskuntza-ikasketen inguruan, iruditu baitzaigu curriculum ofizialeko curriculumetan oinarritzko gaitasunetan eta hezkuntza-gaitasun orokorretan kultura-ondareari egiten zaion erreferentzia zehatza izan zitekeela. Are gehiago, Lehen Hezkuntzako Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera jakintza-arloan bereziki ere aipamenak ugariak izan zitezkeela.

Artikulu hau esandakoari erantzuna ematen saiatu da, baita azterketa horren ondoren ondorioak ateratzen eta erronka proposatzen ere. Beraz, ikusi nahi da ea EAEko curriculum ofizialak erraztu ala oztopatzen duen kultura-ondarearen

erabilera derrigorrezko hezkuntza orokorrean, bai eta Lehen Hezkuntzan egiten duen aplikazioan ere. Hori guztia lantzeko, sarrera honez gain, zazpi atalekin topo egingo dugu.

Metodologikoki azterketa tematikoa erabili dugu, curriculumean azaltzen diren kultura, ondare, kultura-ondare, identitate, transmisio ... hitzak identifikatu eta curriculum-testuinguruan kokatuko ditugu (Van der Maren, 1995 eta González, 2006); alegia, kultura-ondarearen irakaskuntza eta ikaskuntzaren inguruan 2007 eta 2010eko Dekretu ofizialek esaten dutenetik abiatu gara. Izan ere 175/2007 Dekretuak, hezkuntzaren curriculum-a sortu eta ezartzekoak, berrazterketa eta egokitzapena izan zuelako 2010ean, 97/2010 Dekretuaren bidez.

Ondarearen hezkuntza denez ikerketa-eremua, eragiteko esparrua Lehen Hezkuntzako arloa den Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera dela uste dugu, bertan Gizarte Zientziak, Natur Zientziak eta Esperimentalak batera daudelako. Eta diziplinartekotasun horrek, gainera, ondarearen garapen didaktikorako espazio propio bat artikulatzen du ikusmira holistiko edo oso batetik. Horrek, hala ere, ez du esan nahi beste arlo edo materia batzuk ez daudenik inplikaturik ondarearen curriculum-artikulazio honetan. Horrekin guztiarekin zera azpimarratu nahi dugu: Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera jakintza-arloa artikulatzen duten diziplinetatik batik bat bideratzen direla ondoen ondare-perspektiba lanak.

Eta ikusmira hori gainera ingurunea definitzean indartzen du dekretuak; izan ere:

Arlo honek darabilen ingurune kontzeptuak, giza existentziaren testuingurua osatzen duten fenomeno multzoa ez ezik, gizakiek fenomeno-multzo horrekin duten harremana ere adierazten du; horregatik, inguruneak izaera dinamikoa, aldakorra eta burutugabea du. Ikuspegi horretatik, ingurunea, neurri handi batean, gizakiak eraikia da. Ingurunea pertsonen inguruan ageri diren hainbat elementu, gertakari eta faktoreen multzoa da, eta, han, aldi berean, gizakion bizitzak eta jarduerak esanahia lortzen dute (Dekretua, 175/2007, laugarren eranskina).

Beraz, definizio horretatik abiatuta, ondareak funtzio garrantzitsu bat ere bete lezake «multzo» horren barruan, beste faktore bat balitz bezala funtzionatuz eta erabiliz.

Curriculum ofiziala irakasleen ezagutza profesionalaren iturrietako bat bezala artikulatzen da programazioak eratzeko, Ikastetxeko Hezkuntza Proiektua (IHP) eta Ikastetxeko Curriculum Proiektua (ICP) diseinatzeko besteak beste, baina bada testuliburuak egiteko nahiz beste curriculum-materialak diseinatzeko erreferentzia ere (Cuenca, 2002). Hala ere, komeniko litzateke azpimarratzea dokumentu horiek ez dutela loturarik sarri praktikarekin; hots, ez dutela harremanik izaten ikastetxeetako hezkuntza-dokumentu ofizialetan azaltzen (IHP, ICP) edo gelan pasatzen denarekin.

Hala ere, hezkuntza-arautegi hauek aztertzea ezinbestekoa da, bertan ikusi ahal izateko ofizialki zer irizpide eta perspektiba erabilita bihurtzen den ondarea hezkuntza-elementu interesgarri.

Atalez atal, bigarren atalean, Lehen Hezkuntzaren nahia zein den azpimarratu nahi da, laburki bada ere, eta bertan kultura-ondareak zer funtzio bete beharko lukeen zehaztu.

Hirugarren atalean, curriculum-iturburuak ez dira sarri behar beste aipatzen ikastetxeetako dokumentu ofizialetan. Are gutxiago iturburu soziokulturala. Baina bertan gizarte batek hezkuntza-sistemari, hots, eskolari egiten dizkion eskaera sozialak eta kulturalak egonik, galdetu eta erantzun beharko genuke zer eskatzen duen gizarte horrek kultura-ondareari dagokionez.

Laugarrenean, oinarrizko gaitasunak oinarritzat hartuta, «giza eta arte-kulturarako gaitasuna» delakoari erreparatuko diogu, bertan laburbiltzen baita oso ondo zer balio eskaintzen dien curriculumak arteari, kulturari eta batik bat kultura-ondareari.

Bosgarren atalean, oinarrizko hezkuntzaren helburuak dira aztergai, hezkuntza-gaitasun orokorrak aintzat hartuta zehazten direnak.

Seigarren atalean, Lehen Hezkuntzan parte hartzen duten jakintza-arloak aipatuko dira.

Zazpigarren atalean Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera jakintza-arloari erreparatuko diogu; izan ere, bertan egiten dira ondarearen ekarpenak hezkuntza-curriculumean.

Nahiz eta, Cuencaren iritziz (2002), dekretuen azterketarako helburuak, edukiak eta ebaluatzeko irizpideak izan curriculumetan azaltzen diren atalik garrantzitsuenak, guk geuk arestian azpimarratutako arloen gaitasunak, helburuak eta edukiak ere, gainera zikloka, aztertuko ditugu; izan ere, gure ustetan, hirurak aztertuz ebaluatzeko irizpideak ere aurreikusten dira.

Esan bezala, baina, Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera kultura-ondarearen transmisio eta eraketan jakintza-arlo garrantzitsuena izanik, eskaini diogun azterketa sakonagoa izan da, besteak beste irakaskuntza-ikasketari (metodologiari eta ebaluatzeko irizpideei) aparteko atal bat eskainiz. Beraz, curriculum-diseinuetan garrantzitsuak diren gaitasunak, helburuak eta edukiak azterteaz gain, metodologia eta ebaluazioa ere badira arlo espezifiko honetan landuko direnak. Zergatik? Metodoak, lortu nahi diren gaitasun-helburuak, landu nahi diren edukiak garatzeko jarrai daitezkeen edo daitezkeen bideak azpimarratzen dizkigulako, horretarako baliagarriak izango diren baliabideak eta materialak ere sarri eskainiz. Ebaluatzeko irizpideak, berriz, bertan curriculum-diseinuan egon daitezkeen elementu garrantzitsuenak, eta irakaskuntza- eta ikaskuntza-prozesuan baloratu behar direnak, aurki daitezkeelako.

Cuencak ere (2002: 242) dio curriculum-diseinuan elementu horien guztien elkarrekintza, integrazio edo lotura beharrezkoa dela, baina «propiciando una visión didáctica de carácter integral, reflexivo, crítico y complejo».

Zortzigarren atalean curriculum ofizialaren inguruan hauteman ditugun ondorioak eta erronkak azpimarratuko dira.

2. Lehen Hezkuntzako curriculum eta kultura-ondarea

Delors-ekin batera, curriculum kultura-tresna bat ere badela esan dezakegu:

Si los países industrializados pueden ayudar a las naciones en desarrollo compartiendo con ellas sus experiencias positivas, sus tecnologías y sus medios financieros y materiales, a su vez pueden aprender de esos países modos de transmisión del patrimonio cultural, itinerarios de socialización de los niños y, más esencialmente, formas culturales e idiosincrasias diferentes (Delors, 1996: 29).

Hala ere, Gurutze Ezkurdiak (2004: 77) dio ezen «mundu mailako lehen hezkuntzako curriculum ofizialak gero eta antzerakoagoak, estandarizatuagoak, bai gaitegiari begira baita eskaintzen zaien ordu kopuruaren batez bestekoan» direla. Eta nonbait desberdintasunik baldin badago, estatu-nazio bakoitzaren ezaugarrietan datzala esaten digu.

Hala ere, 2006ko Espainiako Hezkuntza Legean adierazten den Lehen Hezkuntzaren etapa aztertuz gero, esan genezake kultura-ondarearen presentzia urria dela. Dena dela, eta iritzi okerrik egin ez dezagun, horrek ez du esan nahi ondoren ikastetxeetan lantzen ez denik; izan ere, etapa horrekin loturik dauden hezkuntza-aldizkariei begiratzuz gero, hauteman daiteke geletan lantzen den gaietako bat kultura-ondarea dela (González-Monfort, 2011).

Kataluniara joz gero, eta Lehen Hezkuntzako curriculum arautzen duen 142/2007ko (ekainaren 26ko) Dekretuarekin bat eginez gero, beste hainbeste azpimarra genezake, alegia, kultura-ondarea esplizitoki adierazten ez bada ere, curriculumaren bigarren artikuluan azaltzen den xedeak pentsarazten digu erreferente bat izango dela gelako esperientzietan ere. Izan ere, curriculumak dioenaren arabera, «... conocer los elementos básicos de la lengua, la historia, la geografía y las tradiciones propias de Cataluña que permitan su arraigo», adierazten digu Kataluniako kultura-ondarea hezkuntza-helburua izango dela ikastetxeetan.

Lehen Hezkuntzaren etapa honek, hain zuzen, derrigorrezkoa den hezkuntzari hasiera ematen dionak, ikaslearen hainbat alderdi aintzat hartuta garapen osoa lortzea du helburutzat, hala nola haren identitate pertsonala eta soziala, haren autonomia inguruan eraginez eta ikasteko oinarrizko erremintak bereganatuz. Hori lortzeko, Blanco, Ortega eta Santamartak (2003) dioskute aprobetxatu behar dugula adin horretan umeez euren gertuko errealitateaz duten kezka eta ikerketa-espereperimentaziorako joera.

Errealitatea bere aniztasunean eta espazio-dimentsio zabalean eta bere osotasunean bereganatzea ere bada etapa honen nahia, nahiz eta errealitate horren elementu bati erreparatuko diogun ondorengo lerrotan, gertuko kultura-ondareari, alegia.

3. Curriculumaren iturburu soziokulturala

Ikastetxean, eta zehazkiago, geletan aplikatuko den curriculuma diseinatzean, irakasleek erabakitzen dute zer, noiz eta nola irakatsi/ebalatu. Aldez aurretik baina, eta azpimarratutako galdera horiei erantzun nahian, oinarrizko curriculum-iturburuak erabiltzen dituzte erreferente gisa, iturburu bakoitzaren barnean eragileak identifikatuz, hala nola iturburu psikologikoan psikologoa da eragile nagusia; pedagogikoan, berriz, pedagogoa, eta, iturburu soziokultural edo epistemologikoan, bukatzeko, adituak eta administrazioa bera.

Iturburu soziokulturalari erreparatuta, gizarteak osatzen duen sistema zabalago baten barruan dago eskola, eta gizarteak emaitzak eskatzen dizkio eskolari, hezkuntza-sistemari, eta, hala, gizarte-aldaketak eta ezaugarriak islatzea da curriculum-iturri honen nahia. Bertan eskaera sozialak eta kulturalak hauteman daitezke, hots, ezagutza, prozedura, jarrera eta balioen eduki baliagarriak eta haurren sozializazioa errazten dutenak, baita gizarte-ezagutza eta kultura-ondarearen asimilazioa ere. Curriculumak hezkuntzaren xede eta funtzio sozialak hauteman behar ditu, horren ondorioz ikasleak parte hartzen duten gizartean eragile aktiboak eta arduratsuak izan daitezen (Eusko Jaurlaritza, Hezkuntza Saila. OCD, Lehen Hezkuntza, Iturburu Soziokulturala, 1992).

Lehen Hezkuntzako Oinarrizko Curriculum Diseinuak (OCD) zera adierazten digu iturri soziokultural honen zereginaz (Eusko Jaurlaritza, Hezkuntza Saila. OCD, Lehen Hezkuntza, Iturburu Soziokulturala, 1992: 23):

Hezkuntzaren betekizun garrantzitsuenetariko bat, zalantzarik gabe, gizarte batek bere ikasleek ikasi beharrezkotzat jotzen dituen jakiteak transmititzea da, eta oso bereziki, kultur ondare propioa, herri baten dinamika historikoa... Hau dela eta, eskolaren betekizuna izango da euskal kulturaren hezteak, ikuspegi dinamiko, ireki eta integratzaile batetik ulertuta (OCD, 1992).

Beraz, paragrafo hori irakurrita baieztatu dezakegu iturburu soziokultural honek curriculum-diseinuan duen garrantzia, bere esku baitago kultura-ondarearen transmisioa eta eraikuntza; alegia, euskal kulturaren hezteak, baina ikuspegi zabal eta integratzaile batekin, ez baztertzailerekin. Hala ere, badirudi ezen, kultura-ondarearen osotasunean bainoago, euskal historiaren edo ondare historikoaren transmisioan oinarritzen duela bere egitasmo nagusia, beste ondare-elementu batzuk saihestuta.

Eta iturri soziokulturalak nongo ikuspegi soziokulturala hartzen du erreferente? Izan ere, 175/2007 Dekretuak, hezkuntzaren curriculum sortu eta ezartzekoak, berrazterketa eta egokitzapena izan zuen 2010ean, 97/2010 Dekretuaren bidez. Dekretu berri horrek ez dakar aldaketarik kultura-ondarearen tratamendu pedagogikoari dagokionez, bai, ordea, zenbait unetan, lurralde-azterketa kontzeptuaren eremuari dagokionez, Euskal Herria izan ordez, Euskadi edo Autonomia Erkidegoa aipatzen delako Dekretuan, 2007ko Dekretuan aipatzen den Euskal Herria ia-ia zeharo baztertua. Beharrezkoa da hori aipatzea Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera jakintza-arloak elkarrekintza zuzena duelako gure gertuko ingurunearekin, izendatzeko orduan baina buruhauste dezente ematen

duena, eta, beraz, ingurune soziokulturala eta hegemonikoa gure testuliburuetan nahasita ere azalduz (Ezkurdia, 2004). Ondorioz, umeez zailtasunak dituzte adierazteko zer testuinguru soziokulturaletan bizi diren.

4. Oinarrizko gaitasunak

Oinarrizko Hezkuntzako ikasle guztiek eskuratu behar dituzte gaitasun hauek eta «testuinguru edo egoera askotarikoek eskatutako jakintza, trebetasunak, jarrerak eta balioak konbinatzean datza, testuinguru bakoitzera egokituta» (Dekretua, 175/2007, III. Eranskina Oinarrizko Gaitasunak).

Heziketa oso baterako erreferentziazko ardatzak dira, eta, kultura-ondarearen azterketari atxikita, badugu 2007ko Dekretuan azpimarratuta zazpigarren gaitasuna, «giza eta arte-kulturarako gaitasuna» dena, non, nahiz eta Dekretuak berak kultura-artekotasunaren ikuspegiari garrantzia eman, lehenetasuna euskal kulturaren arte- eta kultura-adierazpenei eskaintzen zaien. 2010eko Dekretuak, ostera, ideia hori dagoen paragrafoa guztiz kendu zuen: «Gaitasun honek kultur artekotasunaren ikuspegi hartuko du, eta lehenetasuna emango dio euskal kulturaren arte- eta kultura-adierazpenei. Hau ulertuko da euskal kulturatzat: oinordetzan jasotako kultura jatorrizkoaren, euskal kulturak propiotzat hartu dituen kulturen eta egungo euskal herritarren kulturaren emaitza» (Dekretua, 175/2007). 2010eko curriculumak, bada, horrela laburtu zuen: «Giza eta arte-kulturarako gaitasunak berekin dakar kultura- eta arte-adierazpenak ezagutzeko, ulertzeko, balioesteko eta ikuspegi kritikoz baloratzeko gaitasuna. Ikasleak gozatzeko eta bere burua aberasteko erabili behar ditu adierazpen horiek, eta herrien ondare-elementutzat jo» (Dekretua, 97/2010).

Gaitasun horrek emango dio aukera ikasleari artearen eta kulturaren errealtateak eta ekoizpenak hautemateko, ulertzeko eta horiekin aberasteko bide. Artea, baina, musika, literatura, ikus- eta eszena-arte eta bestelako arte-bitartekoen bidez nahiz herri-artearen bitartez adierazitakoa, batik bat. Izan ere, arterako gaitasunak «arte-hizkuntzen teknika, baliabide, eta usadio nagusiei buruzko oinarrizko jakintza izatea eskatzen du, eta kultura-ondareko obra eta adierazpen nagusiak ezagutzea. Horrezaz gainera, ikasleak identifikatu behar du zer harreman dauden arte- eta kultura-adierazpen horien eta gizartearen (adierazpenaren garai historikoko pentsaeren eta baliabide teknikoaren) artean, eta arte- eta kultura-adierazpenen eta horien egileen edo egile taldeen artean» (Dekretua, 175/2007). Beraz, gertaerak testuinguruan jartzeari garrantzia ematen dio, eta horretan bizi diren eragileen elkarrekintzari esker jakin ahal izango dugu zeintzuk izan diren arte- edo kultura-adierazpenak sortzeko nahiz garatzeko arrazoiak eta eragileak.

Baina adierazpen horien babesa ere beharrezkoa dela adierazi behar da, ezagutuz baloratzen dela norberarena eta inorena. Gaitasun horrek bizitza kulturean parte hartu eta norberaren komunitate zein beste komunitate batzuekiko interesa piztu nahi du.

Bitxia da, dena dela, kultura-ondareak ez hartzea bere gain aipatutako oinarrizko gaitasun horiek, eta artearekin bereizketa bat egitea; alegia, artea kultura-ondarearen zati bat izango ez balitz bezala, bere ikusmira holistikotik erabat aldentuz.

Dena dela, ukaezina da gaitasun horrek oinarrizko jakintzak, trebetasunak eta jarrerak garatzea eskatzen duela.

5. Oinarrizko Hezkuntzaren helburuak

Hezkuntza-gaitasun orokorrak oinarri hartuta (Dekretua, 175/2007)¹ zehazten dira Oinarrizko Hezkuntzaren helburuak (Dekretua, 175/2007)², betiere, arestian azpimarratu ditugun oinarrizko gaitasunei erreparatuta. Bertan, eta kultura-ondarearen azpimarratze honetan, esplizituki badugu «Elkarrekin bizitzen ikastea» delako helburuan aipamenik, hizkuntza eta kulturaren eremuetan oinarrituta: «f). Norberaren burua herritartzat hartzea, kultura askotariko ingurunean, eta balioa ematea norberaren hizkuntza eta kulturari eta beste hizkuntza eta kulturei; hala, ikasleak, nortasun ugarietara erreparatuta, bere nortasuna eraiki behar du, modu inklusiboan» (Dekretua, 97/2010).

Aipatu beharko litzateke 2010eko Dekretuak berriro dituen paragrafoetako bat dela, 2007ko Dekretuan azaltzen ziren «euskal herritartzat izatea norberaren burua» eta «identitate anizdunei» erreferentziak ezabatuta.

Hala ere, bitxia da Oinarrizko Hezkuntzaren helburu horretan nola hizkuntzari alde batetik eta kulturari bestetik aipamena egiten zaien, hizkuntza bera kultura horren elementu edo ezaugarri aipagarrienetatik kanpo geratuko balitz bezala, nahiz eta gure ustez kultura-ondare horren identitate-elementu garrantzitsutzat har daitekeen.

«Elkarrekin bizitzen ikastea» Oinarrizko Hezkuntzaren helburuarekin jarraituta, «g» paragrafoan, kultura-ondarearekin loturiko aipamen zuzena dago:

g). Euskal Herriko kulturaren eta historiaren oinarrizko alderdiak eta arte- eta kultura-ondarea ezagutzea, balioestea eta errespetatzea, eta xede horiek betetzea gainerako kultura eta gizarteekiko. Kultura eta sozietateen funtzionamenduko mekanismoak eta balioak aztertzea, batik bat, herritarren eskubideei eta betebeharreri dagozkienak, haiek ikuspegi kritikoz aintzat hartzeko eta haiekiko iritzi eta irizpide pertsonalak izateko (Dekretua, 175/2007).

Oinarrizko Hezkuntzaren helburu horretan hauteman daiteke arestian azpimarratu izan duguna; alegia, kultura-ondarearen ikuspegi holistikotik, osotik at, bereizten direla ondare-elementuak: kultura, historia eta artea.

Zeharka baina hainbat ondare-elementuren ekarpenak ere hauteman daitezke Oinarrizko Hezkuntzaren zenbait helburutan: ondare naturalari balioespena eta gozamena («arduraz bizitzen ikastea» helburuaren barruan); zientzia eta teknologiaren garapena, aplikazioa eta inguru fisikoan eta sozialean duten eragina jakitea eta balioestea («ikasten eta pentsatzen ikastea» helburuaren barruan); edota, bukatzeko, hizkuntzen aniztasunaren errespetua eta arte-sorkuntza ulertzea,

1. Arduraz eta autonomiaz bizitzen ikastea; irizpide kritikoz ikasten eta pentsatzen ikastea; bi hizkuntza ofizialetan, eta, gutxienez, atzerriko hizkuntza batean hitz egiten ikastea; elkarrekin bizitzen ikastea; pertsona gisa garatzen ikastea; egiten eta ekiten ikastea.

2. Arduraz bizitzen ikastea; ikasten eta pentsatzen ikastea; komunikatzen ikastea; elkarrekin bizitzen ikastea; ikaslearen giza alderdiak garatzen ikastea; egiten eta ekiten ikastea.

ezagutzea eta balioestea («komunikatzen ikastea») (Dekretua, 175/2007). Hala, bada, zeharka, ondare-elementu anitzen aipamena ere egiten da helburu hauetan: naturala, zientifikoa eta teknologikoa, identitarioa (hizkuntza) eta artistikoa.

Beraz, laburbilduz, ondoriozta daiteke egon badaudela zuzen nahiz zeharka kultura-ondareari egiten zaizkion aipamenak Oinarrizko Hezkuntzaren helburuen artean, nahiz eta kultura-ondarearen ikuspegi holistikoa barik, bana-banako ondare-elementu edo erreferenteak adierazi.

6. Lehen Hezkuntzako jakintza-arloak

Jakintza-arloek —irakasgaiekin batera— hezkuntza-gaitasun orokorrak dituzte euren baitan eta oinarrizko gaitasunak lantzea izango dute funtzio. 2007ko Dekretuaren I. kapituluaren aipatzen diren xedapen orokorretan, printzipio orokorreko hirugarren artikuluko hirugarren paragrafoan aitortzen dira:

Oinarrizko Hezkuntzako jakintza arloek eta irakasgaiek beren barnean hartuko dituzte hezkuntza-gaitasun orokorrak; hala, jakintza arloek zein irakasgaiek ikuspegi guztietatik landuko dituzte oinarrizko gaitasun horiek. Jakintza arlo eta irakasgaien artean izango dira Euskal Herriko hizkuntzari eta gizarte- eta kultura-ondare propio eta berezkoari dagozkionak (Dekretua, 175/2007).

97/2010 Dekretuak, baina, orain aipatu dugun 2007ko Dekretuan azaltzen zen printzipio orokorreko hirugarren artikuluko hirugarren paragrafoa kendu egin du. Hauxe: «Jakintza arlo eta irakasgaien artean izango dira Euskal Herriko hizkuntzari eta gizarte- eta kultura-ondare propio eta berezkoari dagozkionak». Alegia, Euskal Herriko kultura-ondarearen espezifikotasuna desagertu da.

Hauek dira Lehen Hezkuntzako ziklo guztietan landuko diren jakintza-arloak: Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera; Arte Hezkuntza; Gorputz Hezkuntza; Hizkuntzak: Gaztelania eta Literatura, Euskara eta Literatura, eta Atzerriko Hizkuntza; Matematika; nahiz eta guk, kultura-ondarearen transmisio eta eraikuntzaz zuzenago aritzeko, Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera jakintza-arloarekin bat egingo dugun soilik.

7. Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera jakintza-arloa

Arlo honen interesa, berak eskaintzen duen tratamendu pedagogikotik haratago doa; izan ere, beste atal batzuetan curriculumak duen funtzioaz aritu garenean, curriculumak intentziaz beteriko dokumentua ere badela azpimarratu dugu, eta haurrek, edo etorkizuneko herritarrek, jakin behar dutena bertan finkatzeaz gain, eraikuntza sozialtzat ere hartu beharra dagoela adierazi dugu. Hori, identitatearen osaketan hain garrantzitsua izanik, Espainian, Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera jakintza-arloari eskaintzen zaion portzentajeak hori besterik ez du frogatzen: «Edukien arloak Estatuak beretzat gordetzen du edukien zatirik altuena beste arloekiko, 40rekin 142tik, prozeduretan ere zati handi bat 32rekin 117tik, jarreretan ia besteen bikoitza 30ekin 114tik, eta ebaluaketan ere proportzio altuena Gaztelerarekin batera 18rekin 114tik» (Perez Urraza, 2003: 82; Ezkurdia, 2004: 36).

Hala ere, arestian azpimarratu dugun legez, badago pare bat ohartxo eman beharra. Alde batetik, jakintza-arlo horrek eskaintzen duen eredu integratua, nahiz eta poliki-poliki goi-mailetan, Derrigorrezko Bigarren Hezkuntzatik aurrera, Natur Zientziak, Gizarte Zientziak, Geografia eta Historia diziplina bezala bereizi diren. Eredu integratu horretan Geografia eta Historia ez zirenei ere (Antropologia, Zuzenbidea, Ekologia, Biologia...) ireki zitzaien bidea, nahiz eta egun oraindik Geografia eta Historiak izan nagusitasuna; izan ere, bi diziplina oso garrantzitsuak dira curriculumaren administratzaile nagusia botere estatala dela jakin badakigunean. Bata zein bestea dira ezinbesteko, nortasunaren garapena bermatu ahal izateko. Beste aldetik, ingurunea multzo bat bezala ulertu baldin bada ere, aldi berean bere globaltasunean hartu behar den erreferentzia ere bada, eta ez da hurbilekoarekin nahastu behar. Dekretuak dioen bezala:

Ingurunea globala da eta ez da hurbileko inguruarekin nahasi behar; azken horrek, lehenengoaren parte izanda ere, esanahi murriztagoa du. Hurbileko ingurua pertsonari dagokion kontzeptua da; hurbilekotzat sumatzen eta sentitzen den ingurunea da. Pertsona hazi eta garatzen den neurrian, haren pertzepzio- eta jardute-ahalmena handitu egiten da gero eta zabalagoak diren eremuetan, eta, horregatik, hurbileko inguruaren kontzeptua hedatu egiten da denboran eta espazioan (Eusko Jaurkitza, OCD, Lehen Hezkuntza, Ingurunearen Ezagutza, 1992:11; Ezkurdia, 2004:37).

Beharrezkoa da hau guztia aintzat hartzea, hura inguratzen duen iragana hobeto ulertzeko, oraina baloratzeko eta norberaren nahiz kolektibitatearen etorkizuna eraikitzen ere parte hartzeko. Esan nahi dugu horrekin:

- Ingurunearen ikasketan murgilduta dagoela ikaslea, eta, beraz, haren funtzionamendu-mekanismoak zeintzuk diren hautematen saiatu behar duela, era eraginkorragoan ikaslearen pentsamendu kritikoa bultzatu behar dela, horretarako hausnarketarako gaitasunak landuz.
- Tokiko historia duela aztergai, beraz, ikaslea kontura dadila ezagutzen duen ingurua eta errealtatea giza eragileen bitartez mendeetan zehar sortutakoa dela. Horrekin lortu nahi da, baita ere, ikasleak jakin uler dezala eta interesa dadila berak bizi duen testuinguruaren kezka eta arazoekin, bizi den ingurune edota testuinguru horretan hobeto inplika dadin.
- Kultura-ondarearen kontzeptualizazioa eraikitzen lagundu behar zaiela, beraz, norberaren identitate kolektiboa zein den ezagutu eta baloratzen has daitezen. Uste dugu kontzeptu honek integrazio-mezu handiagoa eskaintzen duela, eta bide batez oraina lehenarekin osatu dela jakinarazten digu, garaian garaiko pertsonak hartutako erabakiei esker.

7.1. Gaitasunak

Jakintza-arlo honen irakasgaiaren helburuetara jo besterik ez dago ziurtatzeko curriculumak ez duela ahaztu, ezta kontzeptualki ere, lortu nahi dituen hamabi gaitasunetatik bat, bosgarrena hain zuzen, kultura-ondareari atxikitzea: «Gizakiak ingurunean egindako esku-hartzeen zenbait adierazpen aztertzea, eta horiek

iraunkortasunaren parametroetatik kritikoki balioestea, beti ere, eguneroko bizitzan oreka ekologikoa defendatzearen eta berreskuratzearen, eta kultura-ondarea zaintzearen aldeko jokabideak bultzatzeko» (Dekretua, 175/2007: IV. Eranskina)³.

«Oinarrizko gaitasunak garatzeko jakintza-alor honek egindako ekarpena» atalari begiratu bat ematea besterik ez dago konfirmatzeko hemen ere kultura-ondareak baduela aipamen zehatza:

Arlo honek honako ekarpen hau egiten dio giza eta arte-kulturarako gaitasunari: adierazpen kulturalak ezagutzea, haien aniztasuna balioestea eta kultura-ondarearen adierazpenak aintzat hartzea eta gozatzea. Hortaz, haiek defendatzearen eta zaintzearen alde egiten du. Horrez gainera, aitortzen da gure historia gizonek eta emakumeek batera lortutako aberastasunaren eta hainbat herri eta kulturak mendeetan zehar egindako ekarpenen emaitza dela (Dekretua, 175/2007: IV. Eranskina).

Beraz, jakintza-arlo honek bultzatu nahi dituen gaitasunetan kultura-ondareak duen garrantziaz jabetu eta haren adierazpenak ezagutu eta baloratu behar ditugu, baina haren gozamina ere ahazteke. Hori bai, aurreko lerroetan hauteman duguna errepikatuta, «euskal» etiketa barik, Euskadiko Autonomia Erkidegoan egon daitezkeen identitate eta sentsibilitate guztien biltoki bat bezala ulertuta-edo.

7.2. Helburuak

Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera jakintza-arloko helburuei erreparatuz gero, esan daiteke bosgarren helburuan azaltzen dela esplizituki kultura-ondarearen aipamena, nahiz eta gainontzekoetan beste adierazpen batzuk ere zeharka gozatu.

Hala, lehen helburuan, identitate-jiteak hartzen du garrantzia (ondoren 12. helburuarekin ere indartuko dena), eta jarrerazko osagarriari ematen dio batik bat garrantzia. Zera esaten du Dekretuak lehen helburu honi dagokionez: «Berezko ezaugarriak dituzten gizarte- eta kultura-taldeetako kide-izatea onartzea eta aintzat hartzea; norberaren kulturaren ezaugarriak eta gainerako taldeekiko ezberdintasunak balioestea, gainerako identitate, kultura eta herriak errespetatzea, eta Giza Eskubideak errespetatu behar direla gogoratzea, hezkuntzaren kultura arteko dimentsioa sustatzeko asmoz» (Dekretua, 175/2007: IV. Eranskina).

Hirugarren helburuak, berriz, eta jakintza-arlo honen ikuspegi globalaren sena indartu nahian, natura, gizarte eta kulturaren elementu nagusiak identifikatzeari eskaintzen dio batik bat arreta, ondare naturalari eta kulturalari, alegia —azken hori bere osotasunean ulertuta—, erreparatuta. Kontzeptu, prozedura eta jarrerazko elementuak konbinatzen ditu helburu honek. Zera dio dekretuak: «Euskal Herriko

3. Dena dela, «ondare» kontzeptua curriculumetan ez azaltzeak edo epel azaltzeak ez luke adierazi behar geografia, historia eta gizarte-zientzietako beste diziplinetako eduki kontzeptual, prozedura eta jarreretan lantzen ez denik; alegia, dagoen ondarearekiko errespetua eta kontserbazio-beharrak adierazten ez direnik, edo garai bateko lekuko eta aniztasun kultural eta sozialtzat aintzat hartzen ez denik. Hala ere, alderantziz, azpimarratu beharko litzateke «ondare» kontzeptua irmotasunez aipatuta azaltzen bada ere horrek ez duela adierazi nahi gure eskola-programetan integratuta egon daitezkeenik, Gonzalez eta Pagès-ek (2003) dioskuten bezala.

natura-, gizarte- eta kultura-ingurunearen elementu nagusiak identifikatzea; ingurunearen antolaketa, ezaugarriak eta harremanak aztertzea eta ingurumenari zein bizi-kalitateari buruzko erabakiak hartu eta ulertzea, gero eta konplexuagoak diren espazio-eremuen ezagueran aurrera egiteko» (Dekretua, 175/2007:IV. Eranskina).

Atal honen hasieran esan bezala, bosgarrenean, bada, kultura-ondarearen aipamena zuzena da, baina ikusmira naturalari gehiago erreparatuz egiten da adierazpen hori. Jarrerazko ikusmira du helburu honek. Zera dio dekretuak: «Gizakiak ingurunean egindako esku-hartzeen zenbait adierazpen aztertzea, eta horiek iraunkortasunaren parametroetatik kritikoki balioestea, betiere, eguneroko bizitzan oreka ekologikoa defendatzearen eta berreskuratzearen, eta kultura-ondarea zaintzearen aldeko jokabideak bultzatzeko» (Dekretua, 175/2007:IV. Eranskina).

Seigarrenak ikuspegi globalari ere erreparatzen dion bezala, ondare historikoari ere aplika diezaikegu balioa, eta, hala, jarrera nahiz prozedura mailako ikusmira du. Hau dio Dekretuak: «Ikaslearen inguruko natura, gizarte- eta kultura-ingurunean denboraren poderioz gertatutako aldaketa eta eraldaketak hautematea eta kritikoki balioestea, eta aldaketa horien aldibereketasun- eta segida-harremanak aztertzea, hortik eratorritako ezagutzak gainerako memento historikoak ulertzeko unean aplikatzeko» (Dekretua, 175/2007:IV. Eranskina).

Zazpigarrenak, errealitatearen ikuspegi global horrekin jarraituz, ondare-elementu guztiei aplika dakieke gainera, prozedurazko ikusmira du: «Natura-, gizarte- eta kultura-ingurunean egitate, kontzeptu eta prozesuak zenbakizko kodeen, grafikoan eta kode kartografiakoan bidez interpretatu, adierazi eta irudikatzea eta horixe bera egitea errealitate geografikoak, ekonomikoak, historikoak eta bestelakoak adierazten dituzten bestelako adierazleekin, norberak bizi duen gizarte-errealitatea egoki ezagutzea lortzeko» (Dekretua, 175/2007:IV. Eranskina).

Zortzigarrenak ere ez du esplizituki adierazten kultura-ondarea, ezta kultura bera ere, baina haren erreferentziak atxiki dakizkioke berari, ingurune hurbileko aipamena eginez, haren elementu esanguratsuenak aztergai bihurtzeko. Prozedura-ikusmira duen helburu baten aurrean gaude: «Ingurune hurbileko elementu esanguratsuekin lotutako galdera eta arazoak identifikatu, pentsatu eta konpontzea, informazioa tratatzeko eta bilatzeko estrategiak erabiliz, hipotesiak adieraziz, eta horiek frogatuz, irtenbide alternatiboak aztertzeko eta ikaskuntza-prozesuari berari buruz hausnartzeko» (Dekretua, 175/2007: IV. Eranskina).

Hamargarrenak, zeharkako eragina dauka edozein jakintza-arlo, gai edo proiektutan, baita kultura-ondarearen azterketan ere; izan ere, «informazio lortzeko eta ezagutza trukatzeko informazio- eta komunikazio-teknologiak erabiltzea» ezinbestekoa da gaur egun (Dekretua, 175/2007: IV. Eranskina)

Bukatzeko, hamabigarrena, lehen helburuarekin osagarria, batean zein bestean identitate-elementuan erreparatzen da. Prozedura- eta jarrera-ikusmira du helburu honek: «Berezko nortasuna eratzea, norberaren lorpen-, esfortzu- eta

hobetze-motibazioa sustatuko duten estrategien alde eginez, gizaki autonomo eta besteekin harremanean ari den gizartekide gisa garatzeko» (Dekretua, 175/2007: IV. Eranskina).

7.3. Edukiak

Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera jakintza-arloa, bada, gune integratzailea bihurtzen da, baita etapako ikasketa guztiena ere (Dekretua, 175/2007, IV. Eranskina). Hala, kultura-ondarearen ikasketa bera ere arlo horren edukien ezagutzetan integratzen da, baita prozedurazkoetan eta haren balio eta defentsan garatu behar diren jarrerazkoetan ere.

Jakintza-arlo horren barruan, zazpi eduki multzo ikus daitezke: 1) *Ingurunea eta hura zainaraztea*. 2) *Izaki bizidunen aniztasuna*. 3) *Osasuna eta garapen pertsonala*. 4) *Pertsonak, kulturak eta gizarte-antolakuntza*. 5) *Aldaketak denboran zehar*. 6) *Materia eta Energia*. 7) *Objektuak, makinak eta teknologiak* (Dekretua, 175/2007, IV. Eranskina).

Esan beharra dago, Lehen Hezkuntzara zuzenduta dauden zazpi eduki multzo horietatik, gure helburuetarako hauek interesatzen zaizkigula: lehena, *Ingurunea eta hura zainaraztea*; bigarrena, *Izaki bizidunen aniztasuna*; laugarrena, *Pertsonak, kulturak eta gizarte-antolakuntza*, eta bosgarrena, *Aldaketak denboran zehar*, bazuatan zein besteetan kultura-ondarearen garapenerako elementuak aurki daitezkeelako, ondorengo lerrootan ikusi ahal izango den bezala. Lehenean eta bigarrenean, natura-ondare ezaugarriekin bat egin daitezkeen bezala, gainontzekoetan, kultura-ondarearen barnean dauden beste elementuekin ere bat egin daiteke: ondare historiko, artistiko, etnografiko, dokumental, zientifiko eta teknologikoekin.

Goazen zikloka edukiak aztertzeraz:

7.3.1. Lehen zikloa (6-8 urte).

Lehen zikloko eduki multzoari erreparatuz gero, hauek dira aztergai azpimarratzen diren eduki nagusiak (Dekretua, 175/2007, IV. Eranskina)⁴:

1. Eduki multzoa: *Ingurunea eta hura iraunaraztea*

Eduki multzo honi nahiz haren ustezko irakaskuntza-ikasketa jarduerari antzeman dakieke kultura-ondarearen elementua den natura-ondarearen ikasketa dela lehen eduki multzo honetan ikasleekin landu beharrekoa. Alde batetik, **prozedura**-mailako edukiak: *esperientzia errazak egitea; aztertzea eta lan errazak egitea; behatzea eta antzematea*, eta, ondoren, baita **jarrerazkoak** ere: *zaintzea, errespetatzea eta sentsibilizatzea; arduraz erabiltzea*. **Kontzeptuzkoak**, berriz, espazio-eremu ezberdinak aintzat hartuz lan daitezkeenak dira (norberaren auzoa, herria, bailara, probintzia, Euskadi): *Inguruneko elementu naturalak; Ingurune fisikoaren oinarrizko elementuak; ekosistema jakin bat, uretakoa edo lurreakoa; ingurumena zaintzeko lanak, inguruneko zenbait natura-elementu eta giza elementu*.

4. Hautemango den bezala, jarraitzen dugun Dekretua 175/2007koa da; izan ere, 97/2010ekoak ez zuen aldaketarik ezarri ziklo honetan. Beraz, mantentzen da 2007ko Dekretuan azaltzen dena.

2. Eduki multzoa: *Izaki bizidunen aniztasuna*

Natura-ondare elementuarekin jarraiki, eduki multzo honetan maila honetako edukiak landu daitezke: **Prozedura**-mailako edukiak: *irtenaldiak egitea; behatzea; harremanak*. **Jarrerazkoak**: *ohiturak sortzea; portaerazko jarraibideak*. **Kontzeptuzkoak**: Gure inguruko eremuari arreta jarriz, *animaliak; landareak; izaki bizidunak; bizitza formak*.

4. Eduki multzoa: *Pertsonak, kulturak eta gizarte-antolakuntza*

Eduki multzo honetan norberaren nahiz kolektibitateko partaide gisako identitatea eratzeko lagungarriak izango diren elementuak hauteman daitezke, beraz, kultura-ondarearen identitate-alderdia aintzat hartzen du multzo honek, hurrenganako gertukoak diren eremuetatik abiatuta. Lantzen diren eduki moten inguruan, berriz, **jarrerazkoak** dira jaun eta jabe: *harremanak eta parte-hartzea; hurbiltzea eta parte-hartzea*. **Kontzeptuzkoetan**, berriz, *gizarte-organizazioak; kultur adierazpenak*.

5. Eduki multzoa: *Aldaketak denboran zehar*

«Ondare» edo «kultura-ondare» kontzeptuen aipamen espliziturik ez badago ere, ondarearekin loturiko elementuak azaltzen dira: etnografikoak (tradizioak, ohiturak), dokumentalak (ahozko nahiz idatzizko iturriak) eta historikoak (iraganeko eta egungo gertakariak). Eta are gehiago, ondarea bera oroimenarekin ere partekatuz, aparteko garrantzia du eduki multzo honetan. **Jarrerazkoetan**, inplizituki ez bada ere, antzeman daiteke ondarea bera dela: subjektua eta objektua aldi berean *sentikortasuna eta errespetua, memoria berreraikitzen hastea*. **Prozedurazkoetan**: *iturrien erabilera (ahozkoak, objektuenak), behaketa eta jarraipena, harremana, edo diseinatzea (frisoa egitea)* dira azpimarragarriak. Amaitzeko, **kontzeptuak**, giza garapenaren arabera zentratu daitezkeenak (familia, auzoa, herria, bailara, probintzia, autonomia-erkidegoa, Espainia): *Inguruko tradizio, ohitura eta kultura-adierazpenak, familia iturriak, iragan hurbileko memoria, ahozko iturriak, familiaren objektuak, alderdi historikoak*.

Beraz, neurri handi batean multzo honexek ematen digu aukera gehien kultura-ondarearen garapena lantzeko Lehen Hezkuntzako curriculum barruan.

7.3.2. *Bigarren zikloa (8-10 urte)*

Bigarren zikloko eduki multzoari erreparatuz gero, hauek dira aztergai azpimarratzen diren eduki nagusiak (Dekretua, 97/2010)⁵:

---

5. Hauteman daiteke bigarren ziklo honetan 97/2010 Dekretua darabilgula, eta ez, ordea, 2007koa; izan ere, «Euskal Herria» kontzeptua «Autonomia Erkidego» edo «Euskadi» kontzeptuekin ordezkatzean datza curriculumetako eduki multzoen arteko desberdintasuna, nahiz eta 2010eko Dekretu berriak «Euskal Herria» kontzeptua ere onartu, ekonomia-sektore eta kultura-testuinguruarekin batik bat lotuta badago.

1. Eduki multzoa: *Ingurunea eta hura iraunaraztea*

Lehen ziklorako egin dugun bezala, hemen ere curriculum-dekretuan azpimarratutako eduki multzoari nahiz ustezko irakaskuntza-ikasketa jarduerari antzeman dakieke kultura-ondarearen barnean dagoen natura-ondarearen ikasketa dela lehen eduki-multzo honetan ikasleekin landu beharrekoa, eta gertukoa denari (herria eta eskualdeari) ematen zaiola garrantzia. **Prozedurazkoetan:** *Behaketa eta deskribatzea; landa lanak taldean egitea.* **Jarrerazkoen** aldetik: *Aniztasuna eta aberastasuna balioestea; errespetatzea, defendatzea eta hobetzea; proposamenak egiteko eta aplikatzeko.* **Kontzeptuetan:** *Paisaia motak; klima, flora eta fauna.* Guztiak zentratuak *herriko, eskualdeko edo Autonomia Erkidego* espazio-eremuetan.

2. Eduki multzoa: *Izaki bizidunen aniztasuna*

Gertukotik hasi eta Euskal Herriko lurralde-eremuak aintzat hartuz, natura-ondare elementuarekin jarraiki, eduki multzo honetan maila honetako edukiak landu daitezke:

Prozedurazkoak: *behatzea, taldeko lana, sailkatzea;* eta **kontzeptuzkoak:** *ekosistemak, landareak, nekazaritza, abeltzaintza eta arrantza.*

4. Eduki multzoa: *Pertsonak, kulturak eta gizarte-antolakuntza*

Lehen zikloan gertatzen den bezala, eduki multzo honetan norberaren nahiz kolektibitateko partaide gisako identitatea eratzeko lagungarriak izango diren elementuak hauteman daitezke, beraz, kultura-ondarearen identitate-alderdia aintzat hartzen du berriro ere multzo honek, baina haurrenganako gertukoak diren eremuetatik haratago doa: herria, eskualdea, lurralde historikoa, Euskal Autonomia Erkidegoa, Espainia. Eduki zehatzei erreparatuz gero, **jarrerazkoak** dira nagusi: *erantzukizunak hartzea; identifikatzea eta ezagutzea; parte-hartzea; errespetua lantzea.* Baina baita **prozedurazkoak** (*kokatzea*) eta **kontzeptuzkoak** ere: *Aniztasun kulturala eta herri-adierazpenak; gizarte-organizazioak; Espainiaren eta Euskadiren lurralde antolaketa.*

5. Eduki-multzoari dagokionez, *Aldaketak denboran zehar*

«Ondare» eta «kultura-ondare» kontzeptuen aipamen espliziturik ez badago ere, badago kultura-ondarearekin zerikusia daukan elementurik: etnografikoa (ohitura, tradizio), dokumentala (ahozko nahiz idatzizko iturriak) eta historikoak nahiz artistikoak (gertakari, eraikin, objektu). **Jarrerazkoetan:** *errespetua eta interesa; balioestea; ekarpenak jotzea.* **Prozeduretan,** ugariagoak dira aipamenak: *Iturri idatzi eta digitalak eta ikusizko iturriak erabiltzea; harremanetan jartzea; ardatz kronologikoak erabiltzea; kokapena.* **Kontzeptuetan,** berriz: *ohitura, tradizio eta adierazpen kulturalaz* diharduenean. Une bakarra da, gainera, 2010eko Dekretu berriak Euskal Herri kontzeptuaren erabilera kulturalarekin bat egiten duena («*Euskal Herrian topa daitezkeen ohitura, tradizio eta kultura-adierazpenekiko errespetua eta interesa*»), eduki multzo honetako gainontzeko aipamenak Euskadi edo Autonomia Erkidego kontzeptuekin lotuta daudelako, 2007ko curriculumean ez bezala.

7.3.3. Hirugarren zikloa (10-12 urte).

Hirugarren zikloko eduki multzoari erreparatuz gero, hauek dira aztergai azpimarratzen diren eduki nagusiak (Dekretua, 97/2010)⁶:

1. Eduki multzoa: *Ingurunea eta hura iraunaraztea*

Eremu espazialak zabalduz doaz eta dagoeneko Europa eta munduko aipamenak azaltzen dira eduki-proposamenetan. Eta aurreko zikloetan ikusi ahal izan den bezala, natura-ondarearekin loturiko edukiak eta irakaskuntza-ikasketako jarduerak hauteman daitezke hirugarren ziklo honetan: **Jarrerazkoak:** *interesa agertzea; zaintzea eta berreskuratzea; proposamenak egitea.* **Prozedurazkoak:** *Kokatzeta eta hainbat irudikapenetan interpretatzea;* balioestea. **Kontzeptuetan:** *paisai aniztasuna; erliebe, flora eta fauna; geografia fisiko eta politiko elementu garrantzitsuenak; klima motak; giza eraldaketak.*

Lurralde-eremuen erabileran, kontzeptualki ez bada ere, aldaketa nabarmenak daude; 2010eko Dekretuak 2007ko Dekretuak erabiltzen duen Euskal Herri kontzeptua saihesten du (salbuespena dago *Euskal Herriko Klimaz* diharduenean), Euskadi erabiltzen duelako. Espainia, Europa eta Mundua dira beste gainontzeko lurralde-erreferentziak eduki multzoak lantzeko.

2. Eduki multzoa: *Izaki bizidunen aniztasuna*

Natura-ondare elementuarekin jarraiki, eduki multzo honetan maila honetako edukiak landu daitezke:

Jarrerazkoak: *balioestea;* **kontzeptuzkoak:** *Bizitzaren aniztasuna, gizakia eta biodibertsitatea; ekosistema; Biosfera.*

4. Eduki multzoa: *Pertsonak, kulturak eta gizarte-antolakuntza*

Norberaren nahiz kolektibitateko partaide gisako identitatea eratzeko lagungarriak izango diren elementuak hauteman daitezke oraingo ziklo honetan ere; beraz, kultura-ondarearen identitate-alderdia aintzat hartzen du berriro ere multzo honek, haurren bizipenetatik haratago doazen errealitate-eremuak ere hautemateraino.

Kultura-elementuak ere berebiziko garrantzia dauka, eta, batik bat, Euskal Herriaren identitatearekin loturiko ohitura, tradizio eta beste kultura-adierazpen batzuei erreparatzen die eduki multzo honek, elementu immateriala eta etnografikoa azpimarratuz.

Laugarren edukien inguruan hauteman daitezke, **jarrerazkoetan:** *aniztasuna balioestea; aintzat hartzea; hurbiltzea;* **prozedurazkoetan:** *adierazpenak; antolamendua;* eta **kontzeptuetan:** *Espainiako kultura- eta hizkuntza-aniztasuna; Euskal Herriaren ohiturak, tradizioak eta kultura-adierazpenak; Euskadiko, Espainiako eta Europar Batasuneko biztanleria; Autonomia-erkidegoko eta estatuko erakundeak; Europar Batasuneko politika- eta lurralde-antolamendua; gizarte-tentsioak.*

6. Hauteman daiteke hirugarren ziklo honetan ere 97/2010 Dekretua darabilgula, eta ez, ordea, 2007koa; izan ere, «Euskal Herria» kontzeptua «Euskadi» kontzeptuarekin ordezkatzean datza batik bat curriculum arteko eduki multzo desberdinetako aldaketa.

5. Eduki multzoa: Aldaketak denboran zehar

«Ondare» kontzeptuaren bi bertsio aipatzen dira esplizituki dekretuan: historikoa (biografikoa barne) eta kulturala, batez ere historikoari ematen zaio garrantzia. Gainontzekoetan, baina, kultura-ondareak ere izan lezake zeresana. **Jarrerazkoetan:** *balioestea; aintzat hartu eta errespetatu*. **Prozedurazkoetan:** *azterketa; iturri historiko, geografiko, eta artistikoak eta bestelakoak erabiltzea*. **Kontzeptualak:** *gizonezko eta emakumezkoen zeregina historian; garai historikoetako zenbait gizarteren ezaugarriak*.

Espazio-tratamenduari dagokionez, Euskadi, Espainia eta zenbait gizarteren ezaugarriak aipatzen dira lurralde-erreferente gisa. Hemen ere, 2010eko Dekretuak 2007koaren «Euskal Herri» kontzeptua «Euskadi» kontzeptuarekin ordezkutzen du.

7.3.4. *Edukiak: Ondorioak.*

Beraz, Lehen Hezkuntzako Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera jakintza-arloko eduki-multzoetan egindako azterketa esplizituaren arabera, kultura-ondarearen hitzez hitzeko aipamen sendorik azaltzen ez bada ere, kultura-ondarearen garrantzia zeharka hauteman daiteke zikloetako eduki multzoetan, bertan, kultura-ondareak dituen hainbat ondare-elementu azaltzen direlako.

Hala, eduki multzoak aintzat hartuta, posible da jakintza-arlo horrekin lotutako ondorio hauek ateratzea:

1. Natura-ondareari dagokionez, lehendabiziko eduki multzoak —*Ingurunea eta hura iraunaraztea* eta *Izaki bizidunak*— dira aproposak hura lantzeko. Bertan gertukoak ditugun elementu fisiko eta naturalak, izaki bizidunak, edo zehazkiago esanda, *ekosistemak, paisaia motak, erliebea, landaretza, fauna, ibai-errekak, klima...* azter daitezke, etapa honetarako ugariak diren prozedurazko eta jarrerazko edukiak erabiliz: *esperientzia errazak egitea; behatzea, irtenaldiak egitea, errespetatzea, defendatzea...*
2. Kultura-ondareak jakintza-arlo honetan hartzen duen beste jite bat identitatearena da, eta *Pertsonak, kulturak eta gizarte-antolaketa* multzoan norberaren nahiz kolektibitateko partaide gisako identitatea eratzeko lagungarriak izango diren elementuak hauteman daitezke: *pertsonak, kulturak eta gizarte-antolakuntza, kultura-adierazpenak, egungo ohiturak, tradizioak, hizkuntza, harreman motak, lurralde-antolakuntza...* Hemen ere ugariak dira prozedura eta jarrerak hura lantzeko: *harremanak eta parte-hartzea; adierazpenak; errespetua lantzea ...*
3. Hala ere, bosgarren eduki multzoan (*Aldaketak denboran zehar*) jorratzen du kultura-ondareak bere ikuspegirik zabalena, bere baitan ondare-osagarri gehientsuenak —etnografikoak, historikoak, biografikoak, dokumentalak nahiz artistikoak— eskainita. Bertan, historia- eta kultura-ondareari aipamen zehatza egiten zaio hirugarren zikloan. Jarreretan, *errespetu- eta sentsibilizazio-jarrerak* bultzatzen dira, eta *prozedura aktibo, kritiko eta parte-hartzean* oinarritzen dira.

4. Beraz, esan genezake Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera jakintza-arloak badituela eduki multzoei dagokienez ondare-elementu interesgarriak, gertuko kultura-ondarea transmititzeko eta eraikitzeko.

7.4. Metodologia

Lehen Hezkuntzaren etapak baditu baldintza psikologikoak, edukien hurrenkera eta irakaskuntza-ikasketa prozesua bera ere baldintzatzen dutenak. Esan nahi da, Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera jakintza-arloko curriculumak honako alderdi hauei jarri behar diela arreta: «Ikasleen garapen ebolutibo fisikoari, sentsorialari eta psikikoari, sei eta hamabi urte bitarteko haurren pentsamolde zehatzari, haien inguruko elementuekin harreman afektiboak sortzeko interes eta ahalmen zabalari; baita etaparen amaieran pentsamendu abstraktuarekin hasteko beharrari ere» (Dekretua, 175/2007: IV. Eranskina). Hala, hainbat kontzeptu, prozedura eta jarrera ezin dira bat-batean lortu, baizik eta zenbait ziklo eta kurtsotan landu beharko dira, edukien ikasketa on bat bermatzeko.

Curriculumaren marko honetan, ingurunea ezagutza-objektu izateaz gain, eragiteko elementua, jardute-esparrua eta ikaskuntzarako baliabide indartzaile eta integratzailea ere bada. Ingurunean oinarritutako ikasketak diziplinen artekoa eta ikasketarako oinarritzko erremintak lantzeko gune apartak ere badira (Dekretua, 175/2007, IV. Eranskina). Prats-ek (1988) diosku ikuspuntu konstruktibistatik, ardatz bezala ikasketetan bere erabilera funtzionalitate bat izatearena ere badela.

Irakaskuntza- eta ikasketa-prozesuari dagokionez, esan behar da behaketa eta ikaslearen esperientziatik, alegia, ingurune hurbilarekin bat eginez, abiatzen dela; izan ere, motibagarria izateaz gain, ikasketa esanguratsurako ere ezinbestekoa da (Dekretua, 175/2007, IV. Eranskina).

Errealitatearekiko harremana errealitatean bertan eraginda lortzen da; jarduera honek maneigarria eta sentsoriala, eragilea eta intelektuala izan beharko luke. Are gehiago, jarduera esperimental honek metodo zientifikoan oinarritu beharko luke, inguruneak planteatzen dituen arazoei aurre egiteko erreminta egokia delako. Beraz, etapa honen helburuetako bat ere badenez, kultura-ondareari atxikitzeko ere ona izan daiteke metodo zientifikoari hasiera ematea, baita oinarritzko prozedurei ere.

Tokiko azterketak ez luke, baina, adierazi behar «chauvinismo»rik eta besteekiko nolabaiteko jarrera ez solidariorik (Prats, 1988, 4), baizik eta eskaintzen dituen aukera zabalak aprobeztatu beharko lituzke aurkikuntzan oinarritutako ikasketa eta ikasleen metodo zientifikoa zein behaketarako ohitura indartzeko. Izan ere, norberaren herriaren zuzeneko lana ezagutza-iturri aparta da ondarea ezagutzeko, bere adierazpen desberdinetan (Blanco, Ortega, Santamarta, 2003: 73-74):

- 1) Ekologikoa: ekosistema natural propioak edo bailarakoak.
- 2) Hizkuntzakoa: norberaren herriko, kale, komunikabide, mendi, harana ... toponimia erabiliz.
- 3) Artistikoa: behaketaren bidez eta han eta hemen aurki genitzakeen eraikuntza nahiz aztarna zibil eta erlijiosoen bidez.
- 4) Historikoa: idatzitako adierazpenak edo aztarna arkeologikoen bidez, eta material ikonografiko nahiz beste artxibo eta museoetan

kontserbaturik. 5) Hirikoa: egitura eta trazadura, funtzioak, bide sarea. 6) Teknologiko eta industrialak: erremintak, makinak, etxeko tresnak, zubiak, iturriak, errepideak, burdinbideak ... 7) Etnografikoa: kankak, sukaldaritza, jantziak, jolasak, jaiak ...

Behin norberarena nahiz ingurukoena ezagutzaz gero, horretarako beharrezkoak diren prozedurak landuz eta norberaren identitate-ikurrekin lotutako balorazio eta errespetu-jarrerak sorraraziz, norberarenak ez diren beste errealitate sozial eta kulturalak, urrutiago daudenak, ezagutzeko eta baloratzeko aukerak martxan jar daitezke. Hala, autonomia-erkidegoak, Espainia, Europa eta mundua izan daitezke erreferenteak, eta poliki-poliki, ikaslearen garapen intelektuala garatu ahala, ikasleak uztardurak lor ditzake beste errealitate horiekin.

Esandakoaren arabera, bada, herri edo hiriaren irakaskuntza oro har, eta bere baitan dagoen ondarearen balorazioa bereziki, Lehen Hezkuntzan zeharreko ardatza izan daiteke. Ardatz hori baliagarria izan daiteke beste arloetatik (eta arlo horietako diziplinetatik) jasotako ezagutzak integratzeko eta globalizatzeko, bai naturala, bai sozial eta kulturala dena, alegia. Aldi berean, beste arloekin diziplinartekotasuna ere bultzatzen du, batez ere Hizkuntza eta Arte Hezkuntzarekin, baina Gorputz Hezkuntza bera ere ahazteke.

Irizpide didaktiko hauek aintzat hartuta, ondoriozta daiteke zer garrantzi duen ikaslea bizi den ingurunearen alderdien azterketa egiteak, bertan esperimintatzeak, eta aldi berean zer erraza izan daitekeen horren bitartez kultura-ondarea bera ere ikuspegi osotik aztertzea.

8. Ondorioak

EAEko hezkuntza-curriculum ofizialarekin bat egin nahi izan dugu, eta identifikatu eta jakin nolakoa den gertuko kultura-ondarearen hautematea, lanketa eta sustapena Lehen Hezkuntzako Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera jakintza-arloan. Azterketa hori eginda, helburua lortuzat ematen dugu.

Aldi berean, egindako azterketek hainbat ondoriotara garamatzate, era honetara laburbildu ditugu:

1. Hezkuntza-curriculumaren osaketan, iturburu soziokulturalaren ekarpena garrantzitsua izaten da, zeren adierazten baitigu zeintzuk diren aintzat hartu behar diren inguru soziokultural bateko nortasun-ezaugarriak ondorengo curriculum-zehaztapenak egiteko orduan. Lehen Hezkuntzakoan ere, eta bertan iturburu hau argia da hezkuntzaren betekizun garrantzitsuenetako bat kultura-ondare propioa transmititzea dela adierazten duenean, hori bai, irekia eta integratzailea.

Hezkuntzan transmititu nahi den errealitatearen ikuspegi soziokulturala betidanik izan da eztabaidatua politika- eta hezkuntza-eragileon artean. Horren isla da 175/2007 Dekretuak 97/2010 Dekretuaren bidez izan duen berrazterketa eta egokitzapena, batik bat «Euskal Herria» hitzak izan zezakeen irakurketa politikoa saihestuz eta «Euskadi» edo/eta «Autonomia Erkidego»

moduan ordezkatzuz. Beraz, horrek ekarri du 2007ko Dekretuan azaltzen zen euskal errealitatearen ikuspegi soziokulturala aldatzea; eta aldaketa horren adierazpenak batik bat Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera jakintza-arloan hauteman badaitezke ere, Hizkuntzak: Euskara eta Literatura, Gaztelania eta Literatura jakintza-arloan ere hauteman daitezke. Beraz, horrek, atal honen hasieran Ezkurdiak (2004) esandako ideia konfirmatzen du; alegia, ingurune soziokulturala eta hegemonikoa den tira-bira horretan jarraitzen dugula, eta ez soilik testuliburuetan nahasia azaltzen delako errealitate hori, baizik eta curriculumak berak ere modu nahasian adierazten duelako. Beraz, nahasmen horrek ikasleengan identitatea ulertzeko arazoak ere sor litzakeelakoan gaude, eta ondare-hezkuntzaren prozesuan (Martin eta Cuenca, 2011) elementu garrantzitsuena izanik, kultura-ondare kolektibo batekin uztartzeko arazoak besterik ez luke sortuko. Hortaz, egoera horri aurre egiteko bat gatz Zabaletak (2000) dioenarekin, alegia, estaturik gabeko nazioetan hezkuntza-sistema nazionala ez egoteak legitimazio-tresna indartsu baten falta dakar, eta, ondorioz, estatuaren hezkuntza-sistemaren eraginari aurre egin behar diegu. Esan nahi dugu, ezen hezkuntza-sistema propioa lortu ezean, zaila izango dela identitatearekin loturiko definizio horiek konpontzea.

2. Curriculumek kultura-ondareaz dihardutenean, kontzeptua beste ondare-elementu batzuekin nahasirik azaltzeko joera dago, eta «ondare» kontzeptua ondare mota askoren bilgune bihurtzen da. Beraz, curriculum ofizialak ez du kultura-ondare kontzeptua bere osotasunean, globalean edo holistikoa hartzen, baizik eta natura, historia, arte, zientzia eta teknologia, hizkuntza, literatura, kantuak, dantzak, jolasak bezalako ondare-elementuetan sailkatuta.
3. Oinarrizko gaitasunetan «giza eta arte-kulturarako» gaitasunarekin bat dator kultura- eta arte-adierazpenak (musika, literatura, ikus- eta eszena-arteak...) ezagutzea, ulertzea, balioestea eta baloratzea, baita kultura-ondarearen obra eta adierazpen nagusiak ezagutzea, eta, aldi berean, norberaren komunitateko kultura- eta arte-ondarea kontserbatzea ere. Ikusten den bezala, kultura-ondareak ez du hemen ere ikuspegi osorik, holistikorik, eta beste arte mota batzuen adierazpenekin bereizteko joera dago. Gainera, arte-adierazpenaz zer ulertzen duen azpimarratzen bada ere, kultura-adierazpenei buruz ez du argibiderik ematen. Hala ere, ondoriozta dezakegu ezen oinarrizko gaitasunetan kultura-ondarea ikasteko kokapen naturala dela *Giza eta arte-kulturarako* gaitasuna.
4. Oinarrizko hezkuntzaren helburuetan identitatearen gaiak ere aldakorra eta nahasia izaten jarraitzen du; izan ere, 2010eko curriculumak 2007ko curriculumean aipatzen ziren «euskal herritar» eta «identitate anizkun» esapideak ezabatzen ditu. Aldi berean, ondarearen aipamena zabala da, ondarearen elementuen barnean kultura bera, historia, artea, natura, hizkuntza, zientzia eta teknologia sar daitezkeelako: «elkarrekin bizitzen ikastea» (*Euskal Herriko kulturaren eta historiaren oinarrizko alderdiak eta arte- eta*

kultura-ondarea ezagutzea, balioestea eta errespetatzea), edo zeharka «arduraz bizitzen ikastea» (*natura-ondareari balioespena eta gozamena*), «ikasten/pentsatzen ikastea» (*zientzia eta teknologiaren garapena*) nahiz «komunikatzen ikastea» (*Hizkuntza aniztasunaren errespetua*). Beraz, ondorio gisa, iruditzen zaigu 2010eko curriculumean identitateari ematen zaion tratamendua okerra dela, gure ustez, gureak identitate integratzailea izan behar duelako. Esan nahi dugu norberarena ezagutzeak eta aitortzeak beste kulturekiko ezagutza partekatu eta errespetatzera garamatzatela. Horrela lor genezake kultura-ondarea identitate-erreferente askoren sintesia izatea (Reyes, Artega, Jevay, 2003). Horrezaz gain, ondorioztatzen da kultura-ondareak ez duela ikuspegi holistikorik, baizik eta bana-banako ondare-elementuak hartzen direla erreferentziazat.

5. Lehen Hezkuntzako jakintza-arlo eta irakasgaiei dagokienez, hautematen da curriculumaren barruan identitatea definitzeko arazoak daudela. Izan ere, 2010eko Dekretuak ezabatu egiten ditu Euskal Herriko hizkuntzari eta gizarte- eta kultura-ondare propio eta berezkoari dagozkionak, 2007koak zituenak. Beraz, lehen bezala, orain ere, uste dugu aldaketa horrek norbanakoaren eta kolektiboaren identitatea ulertzeko eta ezartzeko oztopoak eta nahasmenak besterik ez duela ekarri, baita kultura-ondarearen espezifikotasunak identifikatzeko eta ulertzeko ere.
6. Natura, Gizarte eta Kultura Ingurunearen Ezaguera jakintza-arloak kultura-ondareari egiten dizkion ekarpenak direla-eta, bai gaitasunetan azaltzeagatik (*kultura-ondarea zaintzaren aldeko jokabideak bultzatzeko*), bai *giza eta arte-kultura* oinarritzko gaitasunari egiten dion ekarpenagatik (*kultura-ondarearen adierazpenak aintzat hartzea eta gauzatzea*), baita jakintza-arloaren bosgarren helburuan egiten duen aipamenarengatik (*kultura-ondarearen zaintzaren aldeko jokabideak bultzatzeko*), esan genezake oso presentzia garrantzitsua duela jakintza-arlo honetan. Hala ere, uste dugu ez dagoela batere garbi zer zentzu eman nahi dion kultura-ondareari: holistikoa, globala edo partziala. Beraz, kontzeptua bera argitu beharra dago benetan ulertzeko zer den jakintza-arlo honek kultura-ondareari egiten dion ekarpena.

Erreferentzia bibliografikoak

- Bardavio, A.; Iturrate, G.; Bou, N. eta Perez, X. (1996): *Les fonts en les ciències socials*, Graó, Bartzelona.
- Blanco, P.; Ortega, D. eta Santamarta, J. (2003): «El tratamiento del patrimonio en el currículum de la educación primaria. Realidades y desafíos», in E. Ballesteros eta beste batzuk (koord.), *El patrimonio y la didáctica de las ciencias sociales*, Asociación Universitaria de Profesores de Didáctica de las Ciencias Sociales, Cuenca, 71-80.
- Cuenca, J. M. (2002): *El patrimonio en la didáctica de las ciencias sociales. Análisis de concepciones, dificultades y obstáculos para su integración en la enseñanza obligatoria*, [Doktorego Tesia], Departamento de Didáctica de las Ciencias y Filosofía, Universidad de Huelva, Huelva.

- Decreto: «142/2007, de 26 de junio, por el que se restablece la ordenación de las enseñanzas de la educación primaria», *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 2007ko ekainaren 26a, 4.915. zk.
- Dekretua: «175/2007, urriaren 16koa, Euskal Autonomia Erkidegoko Oinarrizko Hezkuntzaren curriculuma sortu eta ezartzekoa», *Euskal Herriko Agintaritzaren Aldizkaria (EHAA)*, 2007ko azaroaren 13a, 218. zk.
- , 97/2010, martxoaren 30ekoa, Euskal Autonomia Erkidegoan Oinarrizko Hezkuntzaren curriculuma sortu eta ezartzeko den Dekretua aldatzen duena, *Euskal Herriko Agintaritzaren Aldizkaria (EHAA)*, 2010eko apirilaren 20a, 72. zk.
- Delors, J. (1996): *La educación encierra un tesoro. Informe de la Comisión Internacional sobre la Educación para el Siglo XXI*, UNESCO, Paris.
- Eusko Jaurlaritz-Gobierno Vasco (1992): *Diseño Curricular Base. Educación Primaria. Conocimiento del Medio. Matemáticas. Educación Física. Educación Artística*, Servicio Central de Publicaciones, Gobierno Vasco, Vitoria-Gasteiz.
- Eusko Jaurlaritz, Hezkuntza Saila (1992a): *Oinarrizko Curriculum Diseinua. Lehen Hezkuntza. Iturburu soziokulturalak*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Gasteiz.
- , (1992b): *Oinarrizko Curriculum Diseinua. Lehen Hezkuntza. Ingurunearen Ezagutza*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Gasteiz.
- , (d/g): *Oinarrizko gaitasunak EAEko Hezkuntza Sistemari*, <http://www.hezkuntza.ejgv.euskadi.net/r43-2459/eu/contenidos/informacion/dif10_curriculum_berria/eu_5495/adjuntos/orientaciones_mat_ayuda/G00E.pdf>.
- Ezkurdia, G. (2004a): *Identitatea eta Ingurunea Curriculumean*, [Doktorego Tesia], Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo.
- , (2004b): *Curriculum eta Ingurunea Euskal Herrian*, Utriusque Vasconiae, Donostia.
- Fontal, O. (2003): *La educación patrimonial. Teoría y práctica en el aula, el museo e internet*, TREA, Gijón.
- Gabardón de la Banda, J. F. (2005): «La enseñanza del patrimonio. Propuestas educativas en torno al patrimonio local», *Investigación en la escuela*, **56**, 87-93.
- González, N. eta Pagés, J. (2003): «La presencia del patrimonio en los currículos de historia y ciencias sociales de la enseñanza obligatoria», in E. Ballesteros eta beste batzuk (koord.), *El patrimonio y la didáctica de las ciencias sociales*, Asociación Universitaria de Profesores de Didáctica de las Ciencias Sociales, Cuenca, 123-141.
- González, N. (2006): *L'ús didàctic i el valor educatiu del patrimoni cultural*, Departament de Didàctica de la Llengua i la Literatura i de las Ciències Socials, [Doktorego Tesia], Universitat Autònoma de Barcelona, Bartzelona.
- , (2011): «La presencia del patrimonio cultural en los currículos de infantil, primaria y secundaria», in A. Muñoz (zuz.), *Patrimonio Cultural de España. Patrimonio y Educación*, Ministerio de Cultura, Madril, 59-73.
- Martín, M. J. eta Cuenca, J. M. (2011): «La enseñanza y el aprendizaje del patrimonio en los museos: la perspectiva de los gestores», [bertsio elektronikoa], *Revista de Psicodidáctica*, **16 (1)**, 99-122.
- Pagés, J. (1985): «Las ciencias sociales i l'estudi del medi», *Perspectiva Escolar*, **92**, 12-17.
- Perez Urza, K. (2003): *Zientzia, teknologia eta lanbideen agerpena Euskal Herriko testuliburuetan*, [Doktorego Tesia], Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo.
- Prats, J. (1988): «La historia local: notas para una metodología», *Apuntes de Educación. Ciencias Sociales*, **29**, 2-4.

- , (1996): «El estudio de la historia local como opción didáctica ¿destruir o explicar la historia?», *Iber*, **8**, 93-105.
- Reyes, J. I.; Arteaga, F. eta Jevey, A. F. (2003): «La enseñanza de los valores patrimoniales en la enseñanza primaria en Cuba», in E. Ballesteros eta beste batzuk (koord.), *El patrimonio y la didáctica de las Ciencias Sociales*, Asociación Universitaria de Profesores de Didáctica de las Ciencias Sociales, Cuenca, 137-138.
- SORgunea ikertegia (2010): *Kultur bizitzaren azterketa kualitatiboa Gipuzkoan*, <<http://www.mondragon.edu/eu/ekt/ikerketa>>.
- Van der Maren, J. M. (1995): *Méthodes de recherche pour l'éducation*, De Boeck-Wesmael, Brusela.
- Zabaleta, I. (2000): *Nazioa eta hezkuntza-sistema espainiarraren sorrera*, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo.

